

HEGEMONİK İSTİKRAR(SIZLIK) KURAMI

Umut HALAÇ^{1*}
Elçin DORUK²

Öz

Uluslararası politik iktisat dahilinde bir bakış açısı sunan hegemonik istikrar kuramı, uluslararası ekonomik yapı ile uluslararası güç dağılımı arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışmaktadır. Siyasi kararların doğurduğu ekonomik sonuçları ele alan kuram, günümüz dünya ekonomisinin ve buna bağlı şekillenen uluslararası ilişkiler dinamiklerinin yorumlanması hususunda faydalıdır. Bu çalışmanın amacı güncel gelişmeler ile uluslararası ilişkilerdeki değişkenler ışığında hegemonik istikrar kuramını ve kurama karşı yöneltilen eleştirileri analiz etmektir. Bu bağlamda ilgili kuramcılara atıfla kurama ait temel kavramlar detaylandırılırken kuramın geçerliliği ve güncel gelişmeleri açıklayabilmedeki etkinliği tartışılacaktır. Kuramın temel taşlarından biri olan hegemon kavramı, Amerikan hegemonyası özelinde örneklendirilecektir. Genel yapı göstermektedir ki Amerika Birleşik Devletleri, hegemonik istikrar kuramının işaret ettiği iyilikseverlik ve manevi doyum kavramlarından uzak olarak maddi çıkarı önemseyen bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası politik iktisat, hegemonik istikrar, hegemon, ABD hegemonyası

JEL Kodları: F50

THEORY OF HEGEMONIC (IN)STABILITY

Abstract

Hegemonic stability theory explains the link between international economic structure and power distribution in the international system from a political economy point of view. The theory construes contemporary world economy and related dynamics of international relations by evaluating the economic outcomes of political decisions. This study aims to analyze hegemonic stability theory and its criticism in the scope of current dynamics and variables in international relations. In that regard the study refers to related theoreticians and elaborates the main concepts of the theory and their competence to explain current affairs. The notion of hegemon will be exemplified specific to the US hegemony. The overall structure demonstrates the fact that unlike the premise of the theory, US hegemony seeks material gains instead of benevolence or spiritual satisfaction.

Keywords: International political economy, hegemonic stability, hegemon, US hegemony

JEL Codes: F50

¹ Doçent Doktor, Yaşar Üniversitesi Ekonomi Bölümü, ORCID 0000-0001-7540-4219

* **Sorumlu Yazar** (Corresponding Author): umut.halac@yasar.edu.tr

² Doktor, ORCID 0000-0002-8547-7443

Başvuru Tarihi (Received): 01.02.2019 **Kabul Tarihi** (Accepted): 21.04.2019

Giriş

Hegemonya kavramı kökeni itibarıyla devletler arasındaki ilişkileri tanımlamak üzere düzenlenmiştir. Siyasi üstünlük, otorite ve yönetmek anlamlarını da barındıran kavram ilk olarak Peloponez Birliği içindeki Sparta'nın lider konumu ve site devletlerinin Pers işgaline karşı oluşturdukları Attik Delos Birliği içindeki Atina'nın yönlendirici rolünü tanımlamak için kullanılmıştır. Genellikle devletler arası ilişkileri betimlemek için kullanılan kavram, 1905 Devrimi süresince Marksist yazarlar tarafından işçi ve köylü sınıfının ittifakı içindeki işçi sınıfının ideolojik liderliğini tanımlamak için de kullanılmıştır (Kaymak, 2016). Daha sonraları 19. Yüzyılın lider ülkesi olarak kabul edilen Birleşik Krallık'ın dünya üzerindeki iktisadi ve siyasi etkileri ile 2. Dünya Savaşı sonrası 1970'lere kadar olan dönemdeki Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uluslararası alanda yarattığı etkiler hegemonya kavramı çerçevesinde değerlendirilmeye alınmıştır.

1970'lerden itibaren dönemin hegemonyası olarak 'tartışmalı olmasına rağmen' kabul edilen Amerika'nın gücünün gerilemeye başlaması, uluslararası politik iktisat ve uluslararası ilişkiler alanlarında hegemonya tartışmalarının tekrar başlamasına neden olmuştur. Böylece hegemonyanın çıkışını, kaynağını ve gerilemesini açıklamaya yönelik kuramsal çabalar da ortaya çıkmıştır. Bu kuramsal çabalar başlıca iki ana kola ayrılabilir. Bunlarda birincisi uluslararası ilişkileri, tarih boyunca başat güçlerin yükselişi ve gerileme çevrimi veya döngüselligi içinde açıklamaya çalışan Neo-Realist kuramcılar tarafından geliştirilen 'hegemonik istikrar kuramı' çerçevesindedir. Bu kuramın önde gelen temsilcilerinden olan Stephen D. Krasner (1976) ve Robert Gilpin (1981) hegemonik devletlerin doğuşunu, yükselişini ve düşüşünü etkileyen etmenleri devletler arası sistem merkezli bir çerçevede incelemektedirler. Kuramsal çabaların ikinci kolu ise Marksizm'den etkilenen neogramşyan kuramcılar tarafından oluşturulmuştur. Bu kuram, devletler arası alanda belli bir devletin hegemonik güç olabilmesinin, bu devletin diğer devletler üzerinde hükümet benzeri bir görev yapabilme yeteneğine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışmada hegemonya kavramı sadece neo-realist kuram çerçevesinde değerlendirilecek ve kurama yöneltilecek eleştiriler yine bu bağlamda derlenecektir.

Hegemonik istikrar kuramı, dünya ekonomisinin dinamiklerini açıklama konusunda kabul görmüş bir kuramdır. Kuram, politik kararların ekonomik sonuçları aracılığıyla, uluslararası ekonomik yapı ile uluslararası güç dağılımı arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışmaktadır. Uluslararası politik iktisat alanında olduğu kabul edilen kuram, ulusal güç değişkenlerini ön plana çıkardığından neo-realist kuram içinde değerlendirilmektedir. Kuram temel olarak, sorunsuz işleyen dünya ekonomik ve siyasi düzeni için ihtiyaç duyulan yapının başat bir güç tarafından oluşturulması gerektiğini salık vermektedir. Bu başat güç, 'hegemon' olarak isimlendirilmektedir. Hegemonik güç tarafından oluşturulan yapısal düzen, istikrarlı bir dünya ekonomisinin oluşturulması ve devamı için en uygun çözüm olarak sunulmaktadır.

Hegemonik istikrar kuramı, uluslararası politik iktisatçılar tarafından ilgi çekici bulunmuştur. David A. Lake (1983) kuramın bu kadar yaygın olarak kabul görmesini 'güçlü ve tamahkâr' olmasına; Robert O. Keohane (1980) ise basit ve gösterişsiz olmasına bağlamıştır. Duncan Snidal (1985) açısından kuram uluslararası ilişkiler bağlamındaki en güçlü kuramlardan biriyken, Ernst B. Haas (1983) uluslararası politik iktisat içindeki en doğal ve bütün kültürlerle uyumlu bir kuram olduğunu söylemektedir. Joanne Gowa (1989)'nın isimlendirmesiyle kuramın bilginin duyumsal bağlarla ilişkisini öne çıkartan nedensel deneycilik (*causal empiricism*) tarafından da desteklenmesine rağmen, eleştiriye açık birçok kısmı olduğu da düşünülmektedir.

Keohane (1984), kuramın destekçilerinin kurama yönelik 'duygularının' oldukça karışık olduğunu ve kuramın geçerliliğine yönelik temel sorulara ve olası eksikliklere hiç değinilmediğinin altını çizmektedir. Ayrıca, hegemonik istikrar kuramının geçerliliğine yönelik deneysel kanıtların çok zayıf olduğunu da belirtmektedir. Isabelle Grunberg (1990), kuramı sahiplenen ve katkı yapan

bilim adamlarının açıklamalarının bilimsel olmaktan öte sezgisel olduğunu ileri sürmekte ve kuram içinde politik liderliğin gerekliliğini ortaya koyan ve/veya kanıtlayan hiçbir dayanak olmadığını belirtmektedir. Bu simgesel çelişkiler ve kuramsal uygunluğa yönelik endişeler, kuramın tüm eleştirilenlerce kabul görmesini engellemeye, yanlış ve/veya eksik olduğunun ispatlanmasına kadar meraklı beyinleri oyalamaya ve araştırmacıların ilgisini çekmeye devam edecektir. Diğer taraftan bu eleştiriler, kuramın uluslararası politik iktisat disiplini içinde yayılmasını engelleymemiştir.

Günümüzde ‘Amerika’yı tekrar büyük/kudretli yap’ (make America great again) sloganı ile başlayan ve ‘beyaz adamın yükü’ (white men’s burden) söylemi ile güçlendirilmeye çalışılan politik tutumun, hegemonik istikrar kuramı içindeki söylemlerle benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Bu durum, hegemonik istikrar kuramı destekçileri tarafından son hegemon olarak nitelendirilen ABD’nin yeniden hegemon olarak doğmaya çalışması olarak da yorumlanabilir. Bu bağlamda hegemonik istikrar kuramının tekrar incelenmesi ve detaylı bir şekilde ele alınması faydalı olacaktır. Bu çalışmanın amacı, güncel gelişmeler sonrasında hegemonik istikrar kuramını ve kurama karşı yöneltilen eleştirileri analiz etmektir. Çalışmanın ilk bölümünde hegemonik istikrar kuramının ne olduğu ve hangi temel varsayımlar üzerinde yükseldiği ortaya koyulacaktır. Takip eden bölümde ise kurama karşı, özellikle kullandığı varsayımlar üzerinden yöneltilen realist ve neo-realist yaklaşım çerçevesindeki eleştiriler incelenecektir. Sonuç bölümünde ise eleştiriler ışığında kuramın geçerliliği ve güncel gelişmeleri ne kadar açıklayabildiği tartışılacaktır.

1. Hegemonik İstikrar Kuramı

Hegemonik istikrar kuramı, uluslararası politik iktisat alanında yer aldığından siyaset bilimi, ekonomi ve tarih alanındaki araştırmalar ile de ilişkisi bulunmaktadır. Genel anlamda kuram tek bir devletin etkin güç ya da hegemon olduğu uluslararası sistemin, istikrarlı bir şekilde sürdürülmesinin daha kolay olduğuna işaret etmektedir (Goldstein, 2005). Bu sebeple var olan bir hegemonun zayıflaması ya da hegemonun hiç olamaması gibi durumlar uluslararası yapının istikrarını bozmaktadır. Hegemonun diplomasi, baskı ya da ikna üzerinden liderliğini yürütmesi ‘hâkim olma’ gücünü etkin bir şekilde kullanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda gücün kullanımını ‘hegemonya’ olarak isimlendirilmekte ve egemen devletin uluslararası siyasi ve iktisadi ilişkileri belirleyen kurallara ve anlaşmalara tek başına hükmettiği anlamına gelmektedir.

Temel anlamda hegemonya liderlik anlamına gelmektedir. Gilpin’e göre hegemonya bir devletin sistemdeki diğer devletler karşısında üstünlük sağlaması anlamına gelmektedir (Gilpin, 1981). Koehane, hegemonyayı bir devletin devletler arasındaki ilişkileri yönetecek kadar güce ve isteğe sahip olması durumu şeklinde tanımlamaktadır (Keohane, 1984). İktisadi bağlamda hegemonya tanımında maddi kaynaklar ağır basmaktadır; hegemonik güç hammadde ve anapara kaynaklarını, pazarları ve değeri yüksel malların üretimindeki karşılaştırmalı üstünlükleri kontrol etmek zorundadır (Keohane, 1984). Bu sebeple hegemonya güç eşitsizliğini ve uluslararası sistem içindeki hiyerarşik güç yapısını yansıtmaktadır. Realist ve neo-realist kuramlar açısından güçlü devletler uluslararası sistemin tamamı ya da bir kısmı üzerinde hâkimiyet kurmak, böylece anarşi üzerinde belirli bir seviyede hiyerarşi düzeni getirmek eğilimindedir (Wohlforth, 2008).

Uluslararası politik iktisatçı kuramcılarının hegemonya kavramını araştırmasının nedeni gücün tek bir devletin nezdinde yoğunlaşmasının devletler arası siyasi ilişkilerin yönünü değiştirebilme potansiyelini de beraberinde getirmesidir. Özellikle tek bir devlet tarafından hükmedilen uluslararası bir sistem, ‘kamu malları sorunu’ olarak isimlendirilen probleme yönelik potansiyel bir çözüm önerisini de elinde tutmaktadır. Kamu malları ‘hariç tutulamayan’ mallardır, diğer bir ifadeyle bir kamu malının üreticisi kendisi haricindekilerin o maldan faydalanmasına engel olamaz ya da yarattığı şeyin faydasına sadece kendisi sahip olamaz (Brilmayer, 1994).

Hegemonik istikrar kuramı ‘melez’ bir kuram olarak realist, liberal ve yapısalcılık perspektiflerine dayanmaktadır. Kökensel olarak ise uluslararası politik iktisat kuramıdır ve serbest ticaret düzen

ile istikrarın, hegemon olarak isimlendirilen tek bir devletin egemen gücü altında sağlanabileceğini savunmaktadır. Kurama göre devletler arasındaki güç dağılımı, uluslararası iktisadi sistemin yapısının temel belirleyicidir (Webb ve Krasner, 1989). Charles P. Kindleberger açısından dünya ekonomisinin istikrarı için ‘tek bir istikrar sağlayıcının’ olması gerekmektedir (Kindleberger, 1979). Bu noktada Kindleberger kuramın ‘ortak/kamusal mallar’ versiyonunu temsil etmekte ve serbest ticaretin sürdürülmesinin, belirli kurumsal kamu mallarını sağlayacak ‘iyiliksever’ bir ‘zorbanın/tiranın varlığını gerektirdiğini ifade etmektedir (Snidal, 1985). Kindleberger’e göre uluslararası ekonomik istikrar, üretimine katkı sağlayıp sağlamadıklarına bakılmaksızın tüm ülkelerin kazanç elde etmesi gerektiğinden bir kamu malıdır ya da ortak maldır. Bunun sebebi seçici teşviklerin eksikliğinde, tedarik edilmeleri için gerekli tüm maliyeti karşılamaya istekli ayrıcalıklı bir grup (tek bir devlet) da bulunmadığında uluslararası kamu mallarının varlığı olanaksızdır (Snidal, 1985). Bu bağlamda Kindleberger’in savına göre tek bir egemen gücün uluslararası sistemde iş birliğini teşvik etmesi gerekmektedir. Diğer taraftan Kindleberger’in esas niyeti, akabinde ulusların etkileşimde olduğu tüm oluşumlara sanal olarak uygulanan bir kuram içinde genellenmiş belirli bir tarihsel dönemin yorumlanmasıdır (Eichengreen, 1966).

Hegemonik istikrar kuramının iki ana perspektifi kamu malları ve güvenlik olarak ayrıştırılabilir. Kamu malları perspektifinde kuram rasyonel bir yaklaşımı takip ederek hegemonun diğerlerine göre ‘yeterli ölçüde büyük’ olması ve kamu malının sağlanması için gerekli tüm maliyette katlandıktan sonra kazanç elde edebilmesi gerektiğini belirtir (Snidal, 1985). Kuram, uluslararası ticaret serbestisi sağlayacak istikrarlı bir rejimin ortaya çıkmasının sistemdeki diğer ülkelere liderlik eden bir hegemonun varlığına bağlı olduğunun altını çizmektedir. Kuramın vardığı ikinci sonuç hegemon liderin bu durumdan kazanç sağladığı ancak küçük devletlerin daha fazla kazanç sağladığıdır (Snidal, 1985). Diğer bir ifadeyle ‘küçük’ ‘büyüğü’ sömürmektedir. Snidal’a göre ikinci sonucun çok daha önemli olmasının sebebi normatif pratiklerin yanında, uluslararası sistemdeki ilişkilerin yürütülmesine de katkı sağlamasıdır. Rasyonel bakış açısından bu durum gerçekleştiğinde tüm devletler hegemonun liderliğini kabul edecek ve fazla çaba sarf etmeden kazanç sağlayabileceklerdir. Gücün dengesiz olarak dağıldığı ancak hegemonyanın tüm devletlere yarar sağlayacak bir şekilde işlemediği diğer durumlarda ise ikincil devletler mücbir liderlik altında zarar görmektedir (Snidal, 1985). Bu noktada Snidal iki farklı formda hegemonya ayrımı yapar. Birincisi ‘iyiliksever’ hegemonyadır ve örnekler ve ikna üzerinden işler. İkincisindeki hegemonya zorlayıcı ve sömürücüdür (Strange, 1987).

Kuramının güvenlik perspektifine göre hegemonik güçler, barış ve güvenlik gibi farklı türde kamu malları da tedarik eder. Robert Gilpin’in belirttiği üzere tıpkı *Pax Romana*⁴ gibi *Pax Britannica*⁵ ve *Pax Americana*⁶ da nispi barış ve güvenlik temelli bir uluslararası sistem sağlamıştır (Gilpin, 1981). Hem Büyük Britanya hem de ABD iki ardışık hegemonik güç olarak siyasi, hudutsal ve özellikle iktisadi ilişkileri ulusal güvenliğe ve ekonomik çıkarlarına uygun olarak düzenlemeye çalışmıştır. İki devletin üstlendikleri hegemon rolünde başarılı olmaları isteklerini kısmen ikinci derecedeki devletlere dayatmalarına kısmen de diğer devletlerin kazanç sağlayarak liderliklerini kabullenmelerine bağlıdır (Gilpin, 1981).

Gilpin’in bakış açısından hegemonik istikrar kuramı daha zorlayıcı bir form kazanarak ve uluslararası düzenin ikincil devletlere kazanç sağlayan bir kamu malı olduğunu iddia eder. Bu formda egemen güç yalnızca kamu malını sağlamakla kalmaz ayrıca ikincil devletlerin kamu malına yönelik katkı koymasını da mümkün kılar. Aslında hegemonik güç, kamu malı tedarik edip diğer devletleri tedarik ettiği kamu malları aracılığıyla kendisine bağlayarak hükümet benzeri bir yapı oluşturur. İkincil devletler bu tür bir iktisadi bağlantıya karşı isteksiz olsalar da hegemonik

⁴ Roma Barışı: MÖ 27- MS 180 yılları arasında, Roma İmparatorluğu içindeki göreceli sükûnet dönemi.

⁵ İngiliz Barışı: 1815-1914 yılları arasında İngiliz gücünün ulaştığı yerlerdeki göreceli sükûnet dönem.

⁶ Amerikan Barışı: 1945 sonrası ABD gücünün ulaştığı bölgelerdeki göreceli sükûnet dönemi.

devletin baskın gücü karşısında direnemezler (Snidal, 1985). Buna göre hegemonik güç sistemin ve kendisinin bekası için diğer devletlerin zorlayıcısı konumundadır.

Hegemonik istikrar kuramında bahsedilen perspektiflerin yanında iki temel önerme üzerinde durulabilir. Birincisi dünya siyasetinin düzeni tipik olarak egemen bir güç tarafından sağlanır. İkinci olarak düzenin devamlılığı, hegemonun varlığının devamlılığıyla mümkün olur (Keohane, 1984). Hegemonun istikrar ve liderlik sağlama gücü askeri ve iktisadi egemenliğine bağlıdır. Ekonomik işlemlere yönelik kuralları belirleyebilir ve yurt dışı yatırımlarının güvenceye alabilir. Diğer taraftan statükonun sağlanması ve devamlılığı yalnızca hegemonik güce ulusal kazanç sağlamakla kalmaz sistemdeki diğer devletler için de faydalıdır. Hegemonun egemen gücünü kaybetmesi, sistemin istikrarını da tehlikeye sokar (Kohout, 2003). Dünya ekonomisinin ve finansal sisteminin çöküşü, 1970'lerin ortasında ABD dış politikasının yürütülmesinde zayıflık ve aşağılanmanın hüküm sürdüğü ve devletin 'gücünün' uluslararası alanda sorgulandığı bir döneme denk düşmektedir (Strange, 1987).

Daha da önemlisi hem güvenlik hem de kolektif mallar yaklaşımlarının vardığı ortak nokta, egemen devletin nihai amacının iktisadi çıkarlarını korumak ve geliştirmek olduğudur (Burges, 2008). Diğer taraftan güvenlik yaklaşımı egemen devletin ulusal güvenliği belirli bir uluslararası ekonomik düzenin sağlanmasıyla ilişkili tutan ve diğer devletlerin bu düzenin devamlılığı için katkı sağlaması hususunda baskı yapan daha zorlayıcı bir tutum sergilemektedir. Michael C. Webb ve Stephen D. Krasner ile birlikte Snidal'ın liderlik önerilerine yoğunlaşan kolektif mallar ya da iyiliksever kavramsallaştırmalarından yola çıkan Kindleberger farklı olarak, ana aktörün süregelen büyümesi bu aktörün masrafları karşılayabilme yeteneğinin ile de uluslararası sistemin devamlılığı için gerekli olan egemenliği destekler nitelikte olmadığını belirtir (Burges, 2008). Yine de bu sonuç, devletlerin sisteme bağlı kalması için zorlamayı bir kural olarak öne çıkarmamaktadır. Belirli bir derecede zorlama gerekli olabilir ancak bu zorlama direkt ya da tabiatı bakımından fiziksel değildir.

Daha önce de bahsedildiği gibi hegemonya kavramı, farklı yaklaşımlar açısından hegemonik gücün nasıl olması gerektiği konusundaki fikirler ve önermeler aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın konusu olan hegemonik istikrar kuramı da serbest ticarete dayalı uluslararası ekonomik düzenin tek bir başat güç tarafından kurulması ve sürdürülmesi gerektiğini öne sürmektedir. Hegemonik istikrar kuramına göre hegemonik güç diğer devletlere kendi kurallarını dayatmaya ve böylece istikrar sağlamaya çalışan kamu malları ve güvenlik çerçevesinde tanımlanan bir hâkimiyet ilişkisidir. Hegemonun güçsüzleşmesi ve düşüşü ile sistemdeki istikrar bozulur. Hegemonik devletin güçsüzleşmemesi için dünyadaki bütün ülkelerin hegemonun istekleri çerçevesinde davranması gerekmektedir. Bu tür bir yaklaşım kaçınılmaz olarak kuramın sert eleştiriler ile karşılaşmasına neden olmuştur. Takip eden bölümde kurama karşı yöneltilen eleştiriler analiz edilecektir.

2. Hegemonik İstikrar(sızlık)

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi hegemonik istikrar kuramı kendi dünya algısını da beraberinde getirmektedir. Kuram tarafından ortaya konulan bu yeni düzeninin serbest ticareti yücelten, iyiliksever, ileri görüşlü bir hegemon güç tarafından yönlendirilen, hiyerarşik bir dünya düzeni olduğu söylenebilir. Bütün bu özellikler ayrı ayrı ve farklı düzeylerde tartışmaların konusu olabilmektedir. Bu özelliklere ek olarak hegemon kavramının kendisi sorgulanmaktadır. Hegemon ile hegemon olmayan arasındaki keskin ve belirgin ayrımı ne belirlemektedir? Hegemonun fonksiyonel bir tanımı üzerinde sağlıklı bir mutabakata ulaşılmış mıdır? Bruce Russett (1985), kuramın kendi tanımını 'güç' temeli yerine 'çıkının kontrolü' temeline yerleştirmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Ayrıca, kuramda 19. yüzyıl için İngiltere'nin hegemon güç olduğunun kabul edildiğini, fakat bu gücün gayri safi milli hasılaya göre mi yoksa askeri

harcamaların büyüklüğüne göre mi belirlendiğinin belli olmadığını ifade etmekte ve İngiltere'nin gerçekten dünyayı yönetip yönetmediği' sorusunu sormaktadır. Bu sorgulamalar farklı bakış açılarının da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Fakat bu noktada altı çizilmesi gereken şey hegemonik gücün tanınmasının muğlak olmaması gerekliliğidir.

Hegemonik istikrar kuramı kendisine özgü zaman ve mekâna bağlı olarak değişebilen koşullara sahiptir ve bu koşulların birçoğunun geçerliliği ispatlanamamıştır. Bu durum Grunberg (1990) tarafından 'hegemonik istikrar safsatası' olarak isimlendirilen başka tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada kurama yöneltilen eleştiriler iki ana başlık altında toplanacaktır. Birinci grup eleştiriler, kuramın temel önermeleri çerçevesinde toplanmaya çalışılmıştır. Yani eleştiriler; 'hegemonik güç, serbest ticaret rejimini oluşturur ve devam etmesini sağlar, böylece büyüme ve zenginliğin yayılmasına yol açar fakat bu durum kaçınılmaz olarak kendi sonunu hazırlar' görüşü çerçevesinde belirtilen önermeler üzerinden ele alınacaktır. İkinci grup eleştiriler ise kuramın etnik köken veya ırk temeline dayandığı iddiası çevresinde değerlendirilecektir.

2.1.Önermeler Bağlamında

2.1.1. Hegemonik Gücün Döngüselliği

Bu husus sıklıkla tekrarlanan ve 19. yüzyıldaki İngiltere'nin durumu ile günümüz Amerika'sının durumunun karşılaştırıldığı tartışmalarla ilişkilidir. Aslında karşılaştırılmaya çalışılan dönemler dünya ekonomik düzeninin ve uluslararası ilişkiler yapısının tamamen birbirlerinden farklı olduğu dönemlerdir ki bu durum tartışmaların geçerliliğine ve anlamlılığına gölge düşürmektedir. Gilpin (1975), uluslararası sistemin yönetiminin zaman içinde yükselen ve çöken imparatorluklar ve/veya hegemonlar tarafından sağlandığını ve hegemon olduğu ileri sürülen bu iki ülke arasındaki paralelliğin, hegemonik istikrar kuramının döngüselliğini gösterdiğini iddia etmektedir. Fakat çevresindeki bütün düzeni etkileyen ve yönlendiren hiyerarşik bir sistemin başarısını kesin tarihsel dönüm noktaları ile ayırmak mümkün değildir. Sistemin başarılı olduğunun düşünüldüğü dönemler genellikle çoğulcul dengelerin (*pluralistic equilibrium*) olduğu dönemleri de içermektedir (Grunberg, 1990).

Uygarlık tarihi, dünyada güvenliği sağlamanın merkeziyetçilikten uzaklaşmaktan geçtiğini, bu durumun genel olarak gücün dengelenmesi anlamına geldiğini ve bu yöntem ile güvenliği sağlamanın daha kolay olduğunu göstermektedir. Güvenliğin sağlanması için gücün dengelenmesi fikri, hegemonik istikrar kuramı ile çelişmektedir. Gilpin (1981), bu çelişkiyi ortadan kaldırmak için 'Güç Dengesi, Çift Kutuplu ve Hegemonik' olmak üzere üçlü bir yapı tanımlamaktadır. Merkezi kontrolün az olduğu, ülkeler arası güç dengelerinin gözetildiği, genellikle şehir devletleri tarafından oluşturulan güç dengesi yapısının önemini göz ardı etmektedir ve bu yapının diğerlerine göre daha önemsiz olduğunu varsaymaktadır. Tarihteki devletlerarası ilişkilerin genellikle büyük ve başarılı imparatorluklar tarafından oluşturulduğunu, bu şehir devletlerinde feodalizm ve diğer sosyal oluşumların var olmasına rağmen önemlerinin göz ardı edilebilir olduğunu ileri sürmektedir. Koşullarının çok özel olması nedeniyle bu varsayımın istisnası olarak klasik Yunan ve Rönesans İtalya'sındaki bağımsız şehir devletlerini göstermektedir. Bununla beraber güç dengesi yapısının içindeki ülkelerin zaman içinde büyük imparatorluklara evrimleştiklerini ve sonrasında da ulus devletler olarak karşımıza çıktığını iddia etmektedir. Ulus devletlerin, hegemoni kuramı ile uyumlu olmamalarına rağmen imparatorluk geçmişlerini yedeklerinde tutarak hegemonik güç olarak yeniden doğabileceklerini öne sürmektedir. Böylece imparatorlukların hegemonik güce doğru yolculuğunun tamamlanacağını belirtmektedir.

Gilpin (1981) çift kutuplu yapıyı, 2. Dünya Savaşı sonrası dünyayı Amerikan ve Rusya bloğu olarak tanımlamak için kullanmaktadır. İlgili dönemi Amerikan hegemonyası ile tanımlarken, karşıt ticaret bloğunun (Doğu Bloğu) etkilerini açıklamada yetersiz kalmıştır. Krasner (1976)'a

göre İngiltere'nin 19. yüzyıldaki durumunun aksine 2. Dünya Savaşı sonrası Amerika'nın çift kutuplu bir politik yapının içinde bulunduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Şayet hegemonik istikrar kuramı, dünya sistemi olarak kabul edilecekse, teorinin bir şekilde bu iki kutuplu düzenle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Böylece bu iki kutuplu yapıda Sovyetler Birliği'nin, imparatorluk kökenleri nedeniyle hegemonik istikrar kuramının karanlık tarafı olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. David. P. Calleo (1970)'ya göre dünya tarihindeki imparatorlukların egemenlik dönemleri kaçınılmaz olarak gücün paylaşıldığı çoğulcul sistemler tarafından sonlandırılmıştır. Bu bağlamda imparatorlukların alternatifi olarak çoğulculuk veya gerçek anlamda güç paylaşımını içeren güç dengesi modellerinden bahsetmiştir. Bu modellere⁷ göre, gücün adil dağılımı uluslararası politığın doğal düzenidir. Bir imparatorluğun veya uluslararası bir aktörün düşüşü doğal düzenin geçici bir süre için sekteye uğramasıdır.

2.1.2. Hegemonik Güç ve Serbest Ticaret

Tarihsel olarak politik ve askeri üstünlüklere sahip olan imparatorlukların merkezden yönetilen ekonomik sistemlere sahip oldukları görülmektedir. Gilpin (1987) çalışmasında imparatorluklar ve hegemonlar arasındaki geçişkenliği vurgulamak için politik hegemoni ve liberal ekonomik sistem arasında bir bağ olması gerektiğini belirtmektedir. Aslında geçerli ekonomik düzen liberal ekonomik sistem olmasa bile hegemonik gücün iradesi ile serbest ticaretin gelişebileceğini ifade etmeye çalışmaktadır. Gilpin (1987)'in, politik hegemoni ve liberal ekonomik sistem arasında bağ kurmak istememesinin nedeni, hegemonik istikrar kuramını serbest ticaret kavramı ile sınırlandırarak savunma isteğinden kaynaklanmaktadır. Böylece uluslararası ekonomik düzene yönelik olası kaygıları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bununla beraber serbest ticaretin, dünya piyasa ekonomisinin doğuşuna yol açtığını ve bu düzenin gücün paylaşıldığı çoğulcul yapılara ihtiyaç duyduğunu da belirtmektedir. Bu karmaşık görüşler, hegemonik istikrar kuramının genel kabul görmesini zorlaştırmaktadır.

John Gallagher ve Ronald Robinson (1953), serbest ticaretin İngiltere'nin hedeflerine ulaşmasında ve diğer ülkeleri etkilemekte önemli araçlardan biri olduğunu göstererek, serbest ticaret kavramını, 'serbest ticaret emperyalizmine' terfi ettirmişlerdir. Bazı durumlarda küçük devletler hegemon yönetimindeki büyümenin sonuçlarını idrak edemeyebilirler ve politik sebeplerden veya ülke içindeki endişelerden dolayı serbest ticaret ile uzmanlaşma konusuna isteksiz olabilirler. Bu tür durumlarda serbest ticaret emperyalizmi kavramı geçerli hale gelmektedir. 19. yüzyılın ortalarında yoğunlaşmaya başlayan serbest ticaret akımları merkantilist yöntemler kullanılarak, çoğunlukla Latin Amerika bölgesi ve Hindistan'da kullanılmış ve 19. yüzyıl sonuna kadar yayılmaya devam etmiştir. Bu bahsedilenler, emperyalizmin yayılma mantığı içinde anlaşılabilir. Bu bakımdan geçmişte İngiltere'nin, günümüzde de Amerika'nın davranışlarının, kendi çıkarlarını sistemin menfaatlerinin üstünde tutan bir devlet davranışına oldukça uygun olduğu görülmektedir (Calleo ve Rowland, 1975).

Hegemoni ve serbest ticaret arasındaki ilişki detaylı olarak tahkik edilmesi gereken bir konudur. Krasner (1983), kuram ile serbest ticaretin örtüşmediği üç zaman aralığı tespit etmiştir: 20. yüzyılın başlarında (1900-1913) ticaret bariyerlerinin yüksek olduğu dönem; dünya savaşları arası karşılıklı korumacılığın yükseldiği dönem ve 1960'dan günümüze teorinin tahmin ettiği daha öteye geçen ticari serbestlik dönemi. Krasner (1983)'in bu dönemleri tespit ederken altını çizmeye çalıştığı şey, diğer dışsal faktörlerin de (savaş ve teknolojik ilerlemeler gibi) dikkate alınması gereğidir. Şayet bunlar dikkate alınmaz ise politika yapıcılarının sistemdeki değişikliklere uyum sağlamak için vermeleri gereken tepkileri vermekte başarısız olacaklardır.

Susan Strange (1987), dünya savaşları arası dönemdeki serbest ticaret karşıtlığını değerlendirirken bu dönemdeki üretim artışının hegemon eksikliğinden ziyade korumacılıktan kaynaklandığını

⁷ Bu modeller hakkında detaylı bilgi için bakınız Kaplan (1957).

iddia etmektedir. Fred H. Lawson (1983)'a göre hegemonik güce atfedilen serbest ticareti oluşturmak ve geliştirmek görevi tartışmaya açık bir konudur. Örneğin, Arap limanlarının ticarete açılması İngiltere hegemonyası zamanıyla örtüşmemektedir. Bu durumda ticarete serbestliğin başka sebepleri olması gerektiğini sorgulamakta ve serbest ticaretin yükselişinde hegemonik etkilerden çok rekabetin büyük rol oynadığını iddia etmektedir ki bu iddia hegemonik istikrar kuramı ile hiç örtüşmeyen bir durumdur. Snidal (1985) bu durumla ilgili olarak serbest ticaretin yükselişinin çoğulcul sistemlerin ürünü olduğu belirtir ve hegemonya yerine iş birliğinin önemini altını çizmektedir.

Bu eleştiriler göstermektedir ki, hegemonik istikrar kuramı serbest ticaret politikalarını yüceltme ve serbest ticaret eğilimlerini güçlendirmek gibi sıklıkla tekrarlanan ve tartışmaya açık iddiaları içinde barındırmaktadır. Bunun yanında Peter B. Evans (1989)'a göre 1980 sonrası dönemde Amerika'nın imalat sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmesi ile birlikte geçerli durum değişmiş ve serbest ticaret fikri yerini yönetilen ticaret akımları fikrine bırakmıştır. Bu durum karşısında hegemonik istikrar kuramı kullandığı dile ortak akıl kavramını eklemiş ve ortak akıl ile algılanan çıkarlar bağlamında ticaret politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini dikta etmiştir.

2.1.3. Hegemonik İyi Niyetlilik

Hegemonik istikrar kuramı, iyi niyetlilik ve baskıcılık ayırımına açık bir şekilde açıklama getirmemesine rağmen, kuramın yakından incelenmesi sonucunda hegemonun 'iyi niyetli' olduğu sonucuna ulaşılabilir. Gilpin (1975) çalışması, hegemonik istikrar teorisinin ortaya çıkışında oldukça önemli bir görev icra etmektedir. Gilpin (1975), hegemonik gücü hayırsever olarak tanımlamayı tercih etmektedir. Bununla birlikte Gilpin (1981)'e göre uluslararası sistemin yönetimi ekonomik daralma ve ekonomik fazlalığın sürekliliği gibi temel ekonomik sorunlar barındırmaktadır. Bu sorunlar kaçınılmaz olarak hegemonun güç kaybetmesine neden olacaktır. Bu gibi sorunlarla baş etmek zorunda olan hegemonik güç aslında tüm dünyanın ortak çıkarları için uğraştığından iyi niyetli olarak tanımlanmalıdır. Ayrıca hegemonik gücün ekonomik büyümenin, uluslararası seviyedeki yayılımını veya hangi seviyede yoğunlaştığını tespit etmesi gerekmektedir. Bu bakımdan yoğunlaşmanın kısa dönemde gerçekleştiğini fakat yayılmanın ise uzun dönem bir kavram olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ülkeler arasındaki refah ve zenginlik eşitsizliklerinin ortadan kaldırılabilmesi için ekonomik büyümenin uluslararası seviyede yayılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yayılmanın ticaret, yabancı yatırımlar ve teknoloji transferi şeklinde olabileceğini belirtirken, bu sonuca hegemonik gücün göreceli olarak zayıflaması sonucunda ulaşabileceğini belirtmektedir.

Fakat sorun hala ortada durmaktadır: Hegemonik güç kendisini yok etme sürecinde takipçilerinden her zaman daha iyi bir şekilde, uzun dönem tahminler yapabilmesine rağmen takipçilerinin tutumlarındaki hain amacı neden sezememektedir? Bu hain amacı sezmişlerse bile, niçin kendi intiharlarını hazırlayan bu durum karşısında bir önlem alamamışlardır/almamışlardır? Gilpin (1981)'in bu sorulara cevabı ortak çıkar⁸ tartışması çerçevesindedir. Hegemonik güce sahip devletler, serbest ticaret politikalarını kendi çıkarlarını gözetme amacıyla devam ettirmemektedirler. Bu politikalar yayıldıkça hegemonik etkilerinin azalmasına rağmen yaratılmaya çalışılan büyümeyi teşvik eden yapı bunu destekleyen herkesin çıkarına olacaktır.

⁸ Hegemonik istikrar kuramındaki 'ortak çıkar' tartışması iki yeni önermeyi de beraberinde getirmektedir. Birincisi, küçük devletler ekonomik olarak daha hızlı kalkınacaklarından, kaçınılmaz olarak hegemonun üstünlüğünü sorgulayacaklardır. İkincisi, büyük ve gelişmiş ekonomiler serbest ticaret durumunda adil olmayan bir avantaja sahip olacaklardır. Hegemonik yapı uzun dönemde istikrarsız olamayacağı için 'görünmez el' gibi yaklaşımları savunmak mümkün olmayacaktır çünkü sistemde hegemonun örtük olarak 'görünmez el' olarak çalışması beklenmektedir. Bundan dolayı sistemin kurulması ve yönetilmesi sırasında ortaya çıkan maliyet problemleri hegemonik devletin güçsüzleşmesi ile bağlantılıdır ve bu bağlantı 'iyi niyetlilik yanlılığı' (*benevolence bias*) olarak isimlendirilebilir.

Çünkü iyi niyetli hegemon, sistemin içindeki bütün ekonomik aktörlere yönelik ‘pareto optimum’⁹ koşullar yaratır. Hegemonik gücün merkezinde olduğu, birbirlerine ve hegemonik devlete bağlı dünya ekonomileri bütün dünya için fayda üretecektir ve uluslararası ekonomi artık sıfır toplamlı bir oyun (*zero-sum game*) olmaktan çıkacaktır. Sıfır toplamlı oyun olmaktan kurtulan dünya ekonomisi ile kısaca pasta büyüdüğü takdirde herkesin faydasına olacağını anlatılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu durumun gerçekleşmesi için bazı varsayımların¹⁰ hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kısacası hegemonik iyi niyet varsayımı, hegemonik istikrar kuramının ayrılmaz bir parçası olarak yer almaktadır. Genel anlamda ise bu varsayımın sorunlu ve eleştirilere açık olduğu söylenebilir. Bu bağlamda farklı yazarlar ‘iyi niyetlilik’ kavramı üzerine farklı eleştirilerde bulunmuşlardır. Örneğin, hegemonun ticaret ortaklarını nasıl etkilediğini anlatan çalışmalarında Scott C. James ve David A. Lake (1989), hegemonu baskıcı olarak değerlendirmişlerdir. Devletlerin, vatandaşlarını memnun etmek ve/veya milliyetçilikten dolayı kendi çıkarlarını öncelikli olarak gözettikleri bilinen bir gerçektir. İyi niyetli veya baskıcı olarak isimlendirilse bile güç kullanımının esas sebebi çıkarları yüceltmektir ve bundan dolayı gücün dağılımındaki tutarsızlık, refahın dağılımındaki eşitsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır (Grunberg, 1990). Bu konudaki en realist yaklaşım ‘hegemonik gücün düşüşünün yıkıcı sonuçlarını çalışmasının ana konusu olarak almayan’ Krasner (1983)’e aittir. Krasner (1983) çalışmasında, hayırseverlik kavramının anlamsız olduğunu, bu durumun sadece dominant güçlerin ortak çıkarlarının kısmi yakınlaşması olduğunu belirtmiştir.

2.1.4. Hegemonik Güç ve Kamu Malları

Hayırseverlik varsayımı dışında hegemonik istikrar kuramının diğer bir ana analitik bileşeni kamu malları varsayımıdır. Kamu malları, kullanımında ödeme yapılmamasına rağmen herkese fayda sağlayan mallar olarak tanımlanır. Bu durumda bu tür ürünlerin üretimini üstlenmek birey, firma veya devlet için karlı bir iş olmayacaktır. Hegemonik istikrar kuramına göre, bu malların üretimi ile dağıtımı için merkezi bir otoriteye ihtiyaç vardır ve bu otorite malları arz etmeye yarayacak gerekli kaynakları bulmak zorundadır. Kindleberger (1981)’e göre uluslararası sistem istikrarlı bir hesap birimine, kriz yönetim mekanizmasına ve liberal ticaret uygulamalarına gereksinim duymaktadır. Ulusal ekonomilerde olduğu gibi uluslararası ekonomide de kendi çıkarlarını savunan ekonomik aktörler arasındaki oyunlar, kamu mallarının gereğinden daha az üretimine yol açabilir. Kamu mallarının eksikliği, sistemsel sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu açıdan hegemonik sistem hegemonik olmayan sisteme göre daha istikrarlı olarak görülmekte ve hegemonik gücün, anahtar bir rol üstlendiği düşünülmektedir.

Diğer taraftan hegemonik istikrar kuramını ileri süren düşünürlerin kuramı, kamu malları kuramı ile ilişkilendirmesi bir sorunu daha ortaya çıkarmaktadır. Kamu malları tanımı gereği, bir bireyin ve/veya bir devletin kullanımında sınırlarını aşmayarak başkalarının da bu mallardan faydalanmalarına olanak sağlamaktan geçmektedir. Ayrıca kamu mallarının kullanımı herkesin yararına açık olmalı, dışarıda tutmak veya mahrum bırakmak söz konusu olmamalıdır. Bu durum beleşçi sorununu (*free rider problem*) da beraberinde getirmektedir. Hegemonik gücün

⁹ Hic kimsenin durumunu kötüleştirmeden en az bir kişinin durumunu iyileştirmek mümkün değilse ulaşılan denge, pareto optimumdur.

¹⁰ Bu konudaki ilk varsayım, hegemonik istikrar kuramı aracılığıyla dünya üzerinde yaşanan büyüme süreçlerinin ve paylaşım yapısının çok fazla etkilemeyeceği üzerinedir. Hegemonik istikrar kuramının en önemli bileşenlerinden biri olan eşit olmayan büyüme kuramından destek alan bu varsayım, aslında sadece hegemon güç açısından değil kırımlarla beslenen küçük devletler için de oldukça tehlikeli bir söylemdir. İkinci varsayım, devletlerin bu sistemden elde edecekleri faydanın sadece gayri safi milli hasıladaki değişimler aracılığıyla ölçülmesi gerektiği konusundadır. Üretim kapasitesinin artırılması veya diğer ölçüm yöntemleri bunlara dâhil edilmemiştir. Üçüncü varsayım ise, ekonomik büyümenin faydalarının uzun dönemde yani hegemon devletin gücünün doruğunda olduğu zaman net bir şekilde hissedildiği üzerinedir. Fakat bu durum başka bir sonuca doğru yönelmeye başlamaktadır. Hegemonik gücün hayırseverliği sayesinde koşulların iyileştirilmesi ile rekabet ortaya çıkmaya başlar ve bu da hegemonik gücün zayıflamasının işareti olarak kabul edilmektedir (Gilpin, 1975).

oluşturduğu sistem tarafından sağlanan kamu malları yine tanım gereği parçalara ayrılmaz ve kullanımından hiç kimse hariç tutulamaz. Paylaşılabilmesine rağmen malların kullanımını sınırlandırılabilir veya engellenebiliyorsa, bu tür mallar özel/kişisel mallar olarak sınıflandırılır. Bu bağlamda John A. C. Conybeare (1984) uluslararası serbest ticaretin, politika problemleri içerdiğine dikkat çekmiştir. Buna göre serbest ticaret; dışlamayı, rekabeti içermekte ve bireyler ve ülkeler arası zenginlik transferlerinden oluşmaktadır. Ona göre hegemonik istikrar kuramı hem serbest ticaret varsayımından hem de kamu malları varsayımından destek alamaz. Bu açıdan incelendiğinde hegemonik istikrar kuramının serbest ticareti oluşturmak ve sürdürmek konusundaki var olduğu varsayılan güçlerinin ilgili literatürde biraz fazla abartılmış olduğu söylenebilir.

2.1.5. İrk Temeli Bağlamında (Etnocentric)

Amerika kökenli olan Hegemonik istikrar kuramı kuvvetli bir şekilde Amerika yanlıdır. Bundan dolayıdır ki kaçınılmaz bir şekilde Amerika'yı diğerlerinden üstün gören bir yapıya sahiptir (Grunberg, 1990). Snidal (1985)'in belirttiği üzere kuram albenisi yüksek, kural koyucu tavır içinde olan büyük güçler içindir. Hegemonik istikrar kuramının cazibesi, gücü elinde tutanın ne kadar baskıcı olacağını liderliğine yansıtması üzerindeki işaretlerden gelmektedir. Russett (1985) ve Strange (1987) de aynı noktaya işaret ederek bu durumu 'ırk temeline dayanan yanlılık' olarak isimlendirmişlerdir. Fakat kuramın Gilpin ve Keohane gibi birçok destekçisi ABD'nin temel olarak diğer ülkelerden farklı olduğuna yürekte inanmışlardır. Onlara göre Amerika, derin bir bilgiye ve ufka sahip, ahlaklı bir ülkedir. Kindleberger (1986)'in söylemi tamamen bu ahlaklı toplum yapısına dayanan bir söylemdir ve anlaşılan bu duruma tüm içtenliği ile inanmaktadır.

Kindleberger (1986), hegemonik hayırseverliği üç kavram yardımı ile incelemektedir: güç, büyüklük ve liderlik. Buna göre güç beraberinde büyüklüğü getirir ve büyük güç, ihtişamlı büyük devletler yaratır. Bundan dolayıdır ki başat güçler, sorumluluk bilinci içinde hareket ederler. Zaten içinde buldukları durum ve bilinç, uzak görüşlü davranmalarını zorunlu kılar. Bu bağlamda başka tercihleri de olamayacağından, bu bilince uygun olarak davranmak zorundadırlar. Daha sonra büyüklüğün, lider ülkeleri doğurduğundan bahseder. Bazı durumlarda liderler, odaklanmış hedeflere ve çıkarlara uygun olarak diğer ülkeleri yönlendirilebilirler, bu odaklanmış hedefler ve çıkarlar sömürücü veya yoksullaştırıcı olabilir. Bu noktadaki kafa karışıklığını gidermek için baskın güç kavramını hegemonik gücün olmadığı ve olduğu durumlar olarak ikiye ayırmıştır. Hegemonik gücün olmadığı durumdaki liderlik, zorbalık ve kaba kuvvet içerir. Hegemonik gücün var olduğu durum da ise liderlik, hayırsever ve bağışlayıcıdır. Hegemonik güç aslında basit bir baskın güç değildir. Hegemonun doğası uluslararası sistemdeki pozisyonu kadar önemlidir. Son olarak da liderliğin, fedakârlığı ürettiğinden bahseder. Hegemonik gücün kazandığı başarılar, manevi başarılardır. Hegemonik liderlik; itibar ve manevi ölümsüzlük kavramlarını da içinde barındırır. Hegemonik liderliğin maliyetleri, manevi faydaları ile telafi edilir. Hegemonik gücün ekonomik faaliyetlerden elde edebileceği gelirler, amaç dışı elde edilen görev ve yükümlülükler sonucu ortaya çıkan gelirlerdir. Hegemonik gücün, bencillik içermeyen ve fedakârlığa dayanan yöntemleri kullanarak yolsuzluk ile mücadele etmesi gerektiğini söylemektedir. Tam bu nedenle bu tür bir liderliğe 'en uygun ülke' ABD olduğunu iddia etmektedir. Amerika'nın ileri görüşlü yönetimi ile ahlaki duyarlılığı yüksek toplumsal yapısı, kaçınılmaz olarak ülkenin hegemonik güç olarak tanımlanmasına sebep olduğunun altını çizmektedir.

Grunberg (1990), bir ülkenin tamamının 'başkaları için fedakârlık yapma güdüsü içinde bulunduğunu' söylemek kabul edilemez bir durumdur diyerek bu konudaki en sert eleştiriyi ortaya koymuştur. Ayrıca manevi başarılar diye isimlendirilen kavramın içi doldurulmamış ve bu kavramla tam olarak ne anlatılmak istendiği belirtilmemiştir. Temelde manevi başarılar, ülkelerin kültürel yapılarına göre farklılık gösterebilen bir kavramın

dünya düzenini kurmak ve devam ettirmek görevini üstlenmiş bir gücü tanımlamak için kullanılmasının kabul edilmesi mümkün olmayan ve eleştiriye açık bir durum olduğu ortadadır.

Lake (1984) çalışmasında, hegemonik gücün yapısının diğer güç kaynaklarından daha farklı olduğunun sezilebileceğini belirtmektedir. Aslında amacı hegemonik güç ve hegemonik olmayan güç tartışmasının ötesinde bir tanımlama yapmaya çalışmaktır. Bu yeni tanımlama çabası ile Kindleberger (1981)'in 'beleşçi' kavramının yanına bir de 'destekçi' kavramı eklenmiştir. Tanımlamaya göre sisteme zarar verebilecek kadar gücü olmayan küçük ve verimsiz ekonomiler, beleşçi devletler olarak sınıflandırılabilirler. Görece daha verimli ekonomiler ise destekçi ülkeler grubunda yer almaktadırlar. Destekçi ülkeler, uluslararası sistemi yönetme konusunda yetersiz veya isteksizdirler. Aslından hegemonik devlet ile destekçileri ayıran en önemli özellik destekçi devletlerin, hegemon olmanın maliyetini üstlenmek istememeleridir. Lake (1984)'e göre sadece bir tane destekçisi olan uluslararası sistem oldukça istikrarsızdır, bunun için hegemonik lideri destekleyen birden fazla destekçinin bulunması sistemin ve dolayısıyla diğer devletlerin de işine gelecektir. Hegemon ve destekçilerin göreceli güçler olarak tanımlandığı bu görüş, karşıt fikirlerle karşılaşmıştır. Hegemonun olmadığı bir yapıda destekçi devletlerden biri göreceli olarak en büyük güce sahip olacağından, isteksiz de olsa hegemonik güç olmak durumundadır (Grunberg, 1990). Aslında Lake (1984) çalışmasında gücün dağılımındaki eşitsizliği bir değişken olarak almamaktadır. Değişken olarak aldığı şey aday devletin, hegemonik güç kategorisine yükselecek kadar fedakâr olup olmadığıdır. Ahlakî yapı açısından hegemonik güç diğerlerinden ayrılır. Buna ilaveten hegemonik devletler açık düşünceli ve ileri görüşlüdür (Gowa, 1989). Bu özellikleri ona meşruiyet kazandırır ve dünyayı yönetme konusunda ahlakî mazeret oluşturur. Bu durum Gilpin (1981) tarafından 'beyaz adamın yükü' olarak da isimlendirilmektedir.

Gilpin (1981)'in çalışmasında nazıkçe anlatılmaya çalışılan şey, üstün bir toplum tarafından zorla kabul ettirilmeye çalışılan serbest ticaret ısrarıdır. Hegemonik güç, bu asil görevi yaparken az gelişmiş toplumlara kültürel etkiler de yapmaktadır. Az gelişmiş toplumların bu kültürel etkileşime karşı koyması, hegemonun gücünün azalmasına sebep olmaktadır. Hegemonun gücünü azaltmaya yönelik meydan okumalar ve ayaklanmalar, sistemin kurumsal yapısını bozarak bazı yönetsel zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu tür meydan okumalar hegemonik güç tarafından hafife alınmamalıdır. Barbarların Roma İmparatorluğunu yıkmaları gibi karanlık çağın kaosa neden olabilecek ve uluslararası sistemin yeniden organize edilemeyeceği durumlar meydana gelebilir.

Hegemonik istikrar kuramının, Amerikan yanlılığı ve dünyanın kaderi ile ABD'nin kaderinin yakından bağlantılı hatta aynı olduğunu iddia ettiği ortadadır (Grunberg, 1990). Fakat bu durumun Avrupa'daki algısı oldukça farklıdır. Örneğin Karl Kaiser (1989) çalışmasında, Amerika'nın düşüşü gerçekleştiği takdirde uluslararası ilişkilerdeki değişkenlerden birisi olarak karşılanacağını ve önemli bir olay olarak bile değerlendirilmeyeceğini iddia etmektedir. Bu sebeple Avrupalılardan ziyade Amerikalıları yakından ve derinden ilgilendirmelidir. Avrupa'nın bu noktadaki endişesi, Amerika'nın düşmesinin yaratacağı güvenlik sorunları üzerinedir. Bu endişe 'gücün katlanılmaz hafifliği' olarak değerlendirilmektedir. Amerika'nın düşüşü Avrupa devletleri açısından birkaç sıradan sorundan biridir, oysaki hegemonik istikrar kuramına göre Amerika'nın düşmesi domino etkisi yaratarak, bütün dünyayı kaosa sürükleyen evrensel boyutlarda bir olay haline gelecektir.

Hegemonik istikrar kuramı, daha önce de bahsedildiği gibi dünyanın kaderinin Amerika'ya bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Amerika'nın olası düşüşünden sonra tekrar hegemonik güç olarak doğması için bütün dünya ülkelerinin üzerine düşen fedakârlığı yapmaları ve ülkeyi tekrar hegemonik güç olarak yükseltmeleri gerekmektedir. Bu sadece Amerika'nın çıkarları için değil diğer bütün dünya ülkelerinin ortak çıkarları içindir; çünkü aksi bir durumda uluslararası sistem kaosa sürüklenir ve onarılamaz hasarlar alır (Gilpin, 1975 ve Kindleberger, 1976). Keohane (1979), bu görüşün müttefik devletleri ikna etmek için sıklıkla gündeme getirilmesi gerektiğini

belirtir ve hegemonik devletin çökmesi korkusunun, hegemonik gücün sağlamlaşmasına ve güçlenmesine faydası olacağına altını çizer. Psikolojik olarak güçsüzün, kuvvetliye doğru yöneleceğini belirtir. Calleo (1987) bu görüş tüm dünyada taraftar bulduğu için bu tür bir propagandanın yanlış olmadığını belirterek, bu durumu ‘beleşçi müttefikleri retoriği’ olarak isimlendirir.

3. Sonuç

Bu çalışma hegemonik istikrar kuramının genel bir tanımlamasından başlayarak kuramın iyilikseverlik, güvenlik, serbest ticaret ve kamu malları gibi temel kavramlarına açıklık getirmiştir. İlk bölümünde hegemonik istikrar kuramcılarının savlarını hangi temel varsayımlar üzerinde şekillendirildiği ortaya konmuştur. Takip eden bölümde ise kurama karşı, kuramın varsayımları üzerinden yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir. Hegemonik istikrar kuramının uluslararası ilişkiler disiplini içinde geniş bir yer edindiği söylenemez fakat güncel devletler arası ilişkiler dinamiği içinde, Amerika’nın tekrar hegemon güç ilan edilmesine yönelik atflar yer almaya başlaması ilgili kuramın yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Bu sebeple hegemonik istikrar kuramının yeniden incelenmesi ve detaylandırılması faydalıdır. Bu bağlamda bu çalışma, bahsedilen güncel söylemler ışığında hegemonik istikrar kuramını ve kurama karşı yöneltilen eleştirileri analiz etmiştir.

Kurama karşı yöneltilen eleştiriler genelde kuramın rasyonel olmadığı ve ampirik olarak kanıtlanamadığı üzerindedir. En sert eleştiriler, hegemonik gücün iyi niyetli ve bağışlayıcı olduğu önermesi üzerinedir. Ayrıca bu tür bir iyi niyetliliğin veya iyilikseverliğin sadece Amerika tarafından oluşturulabileceği ve Amerika’nın güç kaybetmesinin önüne geçilmesi için bütün dünya ülkelerinin çalışması gerekliliğinin kabul edilemez olduğu ortadadır. Bununla beraber böyle bir sorumluluğun ahlaki yönden çok yüksek bir ülke olması gerekliliğine yönelik söylemler ‘Amerikan vatandaşlarının çok yüksek ahlaklı ve saygıdeğer olduklarının ön kabulünü beraberinde getirdiğinden dolayı’ başka bir tartışma zemini daha oluşturmaktadır. Grunberg (1990)’in de vurguladığı gibi bir ülkenin tamamının ‘başkaları için fedakârlık yapma güdüsü içinde bulunduğunu’ söylemek kabul edilemez bir durumdur.

Hegemonik istikrar kuramında ABD, dünyanın en güçlü devleti olarak nitelendirilir. Devletin sahip olduğu askeri ve iktisadi güç, iki kutuplu Soğuk Savaş Döneminin bölgesel iki hegemonundan bir tanesi olmasını sağlamış, sonraki dönemlerde sosyal gücü ile de birleşerek bir dünya lideri haline gelmesinin önünü açmıştır. ABD’nin hegemonik gücünün pratiğini yaptığı Orta Doğu ise tüm dünya üzerinde etki doğurmaktadır. Bu noktada vurgulanması gereken Amerika’nın bölge üzerinde uyguladığı hegemonik gücün istikrardan ziyade düzensizlik ve güvensizlik getirdiğidir. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise ABD’nin maddi temeller üzerinden şekillendirdiği hegemonik yapının sosyal anlamda kabul gördüğü ve ‘hegemonun’ uyguladığı pratiklerin ‘doğal’ işleyiş içinde yer aldığıdır. Genel anlamda agresif ve saldırgan bir tutum sergileyen Donald Trump yönetiminin hegemonik tercihlerinin gelecekte nelere yol açabileceği hususu ise net değildir. Fakat güncel gelişmeler ve geçmiş tecrübeler göstermektedir ki ABD, hegemonik istikrar kuramında bahsedildiğinin aksine ‘manevi doyum dışında’ maddi hesaplar peşinde koşan bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hegemonik istikrar kuramının yeniden yapılandırılması olarak algılanabileceği gibi aslında böyle bir kuramın hiçbir zaman geçerli olmadığını kanıtı olarak da algılanabilir.

Kaynakça

- Brilmayer, L. (1994). *American hegemony: political morality in a one-superpower world*. New Haven & London: Yale University.
- Burges, S. W. (2008). Consensual hegemony: theorizing Brazilian foreign policy after the cold war. *International Relations*, 22(1), 65-84.

- Calleo, D. P. (1970). *The Atlantic fantasy: the US, NATO and Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Calleo, D. P. (1987). *Beyond American hegemony: the future of the western alliance*. New York: Basic Books.
- Calleo D. P., & Rowland, B. M. (1975). *America and the world political economy: Atlantic dreams and national realities*. Bloomington: Indiana University Press.
- Conybeare, J. A. C. (1984). Public goods, prisoner's dilemma and the international political economy. *International Studies Quarterly*, 28, 6-13.
- Eichengreen, B. (1996). *Hegemonic stability theory and economic analysis: reflections on financial instability and the need for an international lender of last resort* (UC Berkeley: Center for International and Development Economics Research Working Paper No. 51). <https://escholarship.org/uc/item/7g49p8kj> adresinden erişildi.
- Evans, P. B. (1989). Declining hegemony and assertive industrialization: U.S.-Brazil conflicts in the computer industry. *International Organization*, 43(2), 207-238.
- Gallagher, J., & Robinson R. (1953). The imperialism of free trade. *The Economic History Review*, 2(6), 1-15.
- Gilpin, R. (1975). *U.S. power and the multinational corporation: the political economy of foreign direct investment*. New York: Basic Books.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (1987). *The political economy of international relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Gowa, J. (1989). Rational hegemon, excludable goods and small groups: an epitaph for hegemonic stability theory. *World Politics*, 41, 307-324.
- Grunberg, I. (1990). Exploring the 'myth' of hegemonic stability. *International Organization*, 44(4), 431-477.
- Haas, E. B. (1982). Words can hurt you or who said what to whom about regimes. *International Organization*, 36(2), 207-243.
- James, S. C., & Lake, D. A. (1989). The second face of hegemony: Britain's repeal of the corn laws and the American walker tariff of 1976. *International Organization*, 43(1), 1-30.
- Kaiser, K. (1989). A view from Europe: the U.S. role in the next decade. *International Affairs*, 65, 209-223.
- Kaplan, M. (1957). *System and process in international politics*. New York: Wiley.
- Kaymak, M. (2016). Hegemony tartışmaları ışığında İngiliz ve Amerikan hegemonyaları: yönlendirici hegemonyadan kural koyucu hegemonyaya. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 63-92.
- Keohane, R. O. (1979). U.S. foreign economic policy toward other advanced capitalist states: the struggle to make others adjust. K. Oye, D. Rothschild & R. Lieber (Eds.), *Eagle entangled u.s. foreign policy in a complex world* içinde (ss. 89-102). London: Longman.
- Keohane, R. O. (1980). The theory of hegemonic stability and changes in international economic regimes, 1967-1977. O. R. Holsti, R. M. Siverson & A. L. George (Eds.), *Change in the international system* içinde (ss. 131-162). Boulder: Westview Press.

- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Kindleberger, C. P. (1976). Systems of economic organizations. D. P. Calleo, (Ed.), *Money and the coming world order* içinde (ss. 15-40). New York: New York University Press.
- Kindleberger, C. P. (1981). Dominance and leadership in the international economy: exploitation, public goods and free riders. *International Studies Quarterly*, 25, 242-254.
- Kindleberger, C. P. (1986). Hierarchy versus inertial cooperation. *International Organization*, 40, 841-848.
- Kindleberger, C. P. (1987). *The world in depression, 1929-1939*. Harmondsworth: Pelican Books.
- Kohout, F. (2003). Cyclical, hegemonic, and pluralistic theories of international relations: some comparative reflections on war causation. *International Political Science Review*, 24(1), 51-66.
- Krasner, S. D. (1976). State power and the structure of international trade. *World Politics*, 28, 317-347.
- Lake, D. A. (1983). International economic structures and American foreign economic policy, 1887-1934. *World Politics*, 35, 517-543.
- Lake, D. A. (1984). Beneath the commerce of nations: a theory of international economic structures. *International Studies Quarterly*, 28, 143-170.
- Lawson, F. H. (1983). Hegemony and the structure of international trade reassessed: a view from Arabia. *International Organization*, 38, 317-337.
- Russett, B. (1985). The mysterious case of vanishing hegemony; or is Mark Twain really dead? *International Organization*, 39, 207-231.
- Snidal, D. (1985). The limits of hegemonic stability theory. *International Organization*, 39, 579-614.
- Strange, S. (1987). The persistent myth of lost hegemony. *International Organization*, 41(4), 551-574.
- Webb, M. C. and Krasner, S. D. (1989). Hegemonic stability theory: an empirical assessment. *Review of International Studies*, 15(2), 183-198.
- Wohlforth, W.C. (2008). Realism and foreign policy. S. Smith, A. Hadfield & T. Dunne (Eds.), *Foreign policy: theories, actors, cases* içinde. Oxford, NY: Oxford University.